

Drago Unuk

Slovenski jezik v sočasnem sporazumevalnem prostoru¹

Izvirni znanstveni članek

UDK: 811.163.6'27

POVZETEK

Družbene spremembe, sporazumevalna pomnožitev in tehnološke spremembe so ustvarile stopnjevano potrebo po večji dinamičnosti in variantnosti tudi v jeziku in z jezikom. Sočasno sporazumevanje temelji na govornosti, ki spreminja pojmovanje standardiziranosti jezika, ta je tradicionalno temeljila na pisnosti. Statična standardizirana različica postaja manj pomembna, družbena in sporazumevalna dinamika proizvajata drugačne in nove različice jezika, te se močno notranje razčlenjujejo in interferirajo pod izrazitejšim vplivom standardnega jezika (zemljepisna narečja), mednarodnosti sporazumevanja in kompleksne dejavnosti nosilcev (družbena narečja). V javno sfero se opazno širi pogovornost. Izrazito se povečuje število poklicnih poimenovanj, ki nastopajo kot najbolj dinamični del besedišča, obenem pa narašča njihovo vstopanje v druge jezikovne različice in stile sporočanja. Posameznik z jezikom uresničuje tako svojo individualnost in ustvarjalnost kot pripadnost družbeni in kulturni skupini v aktualnem sporazumevalnem prostoru. Pomembnost vloge jezika v izobraževalnem procesu se kaže v dejstvu, da je jezik tudi način pridobivanja in oblikovanja znanja.

Ključne besede: sociolingvistika, jezikovna dinamika, variantnost jezika, pogovornost, digitalne tehnologije

The Slovene Language in the Contemporary Communicative Arena

Original scientific article

UDK: 811.163.6'27

ABSTRACT

Social change, communicative multiplicity and technological innovation have all created a greater need for increased dynamism and variation in language but also with language. Synchronous communication is based on spoken language, which alters the concept of language standardization and is usually based on the written form. The static, standardized version is losing importance, while social and communicative dynamics create various new language variants; these new versions have major internal subdivisions based on pronounced interference from standard language (geographical dialects), and from the forces of globalization and the complex transactions of language users (social dialects). The colloquial variant of language is visibly expanding into the public sphere. The result is a

marked increase in the number of professional designations, which are the most dynamic part of our vocabulary, but also in their presence in other language varieties and communicative styles. Individuals use language to showcase both individuality and creativity, as well as their inclusion in social and cultural groups in the contemporary communications arena. The importance of language in the education process can be shown in the fact that it is evidently a means of receiving and shaping knowledge. Our contemporary society is currently undergoing a transition stage, one that includes language, communication habits and patterns, as well as relationships.

Key words: sociolinguistics, language dynamics, varieties of language, spoken variants, digital technology.

Jezikovna dinamika

V sočasnosti se tudi slovenska družba močno spreminja, razslojuje in globalizira, tako ni nenavadno, da si postavlja še vprašanja o svojem jeziku. Posebej aktualno je delovanje slovenskega jezika v izobraževanju, torej kot učnega jezika, kar se problematizira zlasti kot jezikovnopolična tema. Prispevek pa je osredinjen k jezikovni dinamiki v družbeni celosti in pri posameznikih, saj jezik spremlja tako posameznika kot skupnost in je delovalna, mišljenjska in govorna vseprisotna praksa. Družbenost jezika je njegova vezanost na celoto jezikovne skupnosti: jezik izraža znanje o svetu, del objektivnega in del subjektivnega sveta ter aktualnost sveta. Jezik seveda ni živ in se ne razvija (oboje je sicer neustrezna razlaga po darvinizmu v naravoslovju), temveč se spreminja glede na potrebe družbe: ker se spreminjajo poimenovane pojavnosti, se spreminja jezik, in to kot celost in organiziranost. Vsaka dejavnost ima namreč tudi določen odraz v jeziku. Na jezikovno spreminjanje najbolj vplivajo tehnološke spremembe. Uporabna plat jezika je še v načinu družbenega organiziranja, oblikovanju abstraktnega in drugega mišljenja (v izobraževanju, znanosti, tehnologiji, družbenosti, umetnosti idr.) ter načinu organiziranja podatkov. Jezik daje čutno-zaznavno obliko (z govorjenjem in poslušanjem slušno, s pisanjem in branjem vidno obliko). V sodobnem sporazumevalnem prostoru je med drugimi načini informacijskega izmenjavanja jezik eden od načinov prenašanja informacij. Zaznamujejo ga dinamika vizualiziranja, izpostavljenost ikonskosti jezika in prepletanje informacij skozi večpredstavnost, ki se dodaja k besednim in številskim podatkom. Jezikovna dinamika jezika v sočasnosti je izjemna, pospešeno se spreminjajo še: jezikovne vloge, variantnost, mednarodnost, pisnost in bralnost pa tudi pridobivanje znanja in interpretiranje sporočil. Vse je opazno v izobraževalnem procesu, ki se nenehno aktualizira, a je pri tem vloga jezika manj opazna zaradi redundantnosti jezika, saj se izobraževanje uresničuje (pretežno) jezikovno. Jezikovno gledano poteka kot način, da se ustvarjajo zapleteni (lahko so neskončni) vzorci povezanosti in ponavljanja podatkov v sporočilih, kjer so oblikovani in urejeni prav z jezikovnimi vzorci. Tako tvorijo stabilne modele razumevanja in organiziranja sveta. Uporabniki jezika se jezika učimo vse življenje: na nižji ravni gradnike in

avtomatizirane jezikovne vzorce, na višji ravni še kompleksnejše vzorce ter načine jezikovnega organiziranja. Ker ni popolnega reproduciranja jezika od generacije do generacije, se posamezniki in skupnost jezika ne naučimo v celoti, pač pa dele in dodajamo novosti, tako so jezikovne razlike tudi generacijske. Cilj jezikovnega izobraževanja je uspešnost posameznika, skupnosti. Jezik je znanje o preteklem in sočasnem svetu: v njem se oblikuje, shranjuje, posreduje in pridobiva. Jezika se ne učimo usmerjeno samo pri jezikovnih predmetih, temveč si jezikovno znanje permanentno pridobivamo v celotnem izobraževalnem procesu, ker pa poteka v učnem jeziku, ki je redundantni pojav, je to nezavedno. V tem je poudarjena pomembnost vloge učnega jezika, saj je način pridobivanja in oblikovanja znanja.

Družbeni vidiki jezika

Osrednja pozornost sodobnega jezikoslovnega raziskovalnega zanimanja je usmerjena na govorni jezik. Opazen je prehod od tradicionalnega jezikoslovja formalističnega tipa, to je raziskovanja predvsem materialne plati jezika (jezikovnih sredstev in struktur), v raziskovanje jezika v sporazumevalnih in družbenih okoliščinah – kot družbeno-sporazumevalna interpretacija, tako da se jezikovne pojave zajame celostno v njihovi raznolikosti in raznovrstnosti, torej pragmatično, diskurzivno, sociolingvistično, funkcijsko-kognitivno sporazumevalno naravno jezikoslovje. Pomembno je, da je jezik osrednji in glavni predmet jezikoslovnih raziskav.

Izhajamo iz posplošenega pojmovanja, da je določeni jezik pravzaprav konstrukt, ki sestoji iz vsote posameznih jezikovnih variant pri posameznikih (idiolektov), ti pa tvorijo pojavnost enega jezika (npr. slovenskega). Jezik se res kaže, kot da teži k sistemskosti, vendar dosledno ni tak, temveč je stvarno raznovrsten in teži k ozemeljskemu in funkcijskemu spreminjanju, kar se uresničuje kot različice (variete) jezika. Lastnost se v zadnjem času močno izraža in se opazno povečuje kot posledica sočasne razlikovalne razčlenjenosti in dinamičnosti jezika, ki sledi pospešenemu spreminjanju v sporazumevalnem prostoru. Na drugi strani se jezikoslovje posveča težnji po enotnosti v jeziku (zlasti predpisno oziroma normativistično jezikoslovje), toda vprašanju dinamike v jeziku se tudi tu ni mogoče izogniti: pojmovanje jezikovne norme sledi spoznanju, da norma ni samo jezikovna, pač pa je tudi sporazumevalna, stilna in družbena. Delovalni, družbeni in sporazumevalni vidiki jezika v ospredje preučevanja ne postavljajo več jezika kot avtonomne in abstraktne pojavnosti, urejene v sistem prvin, odnosov in operacij, temveč stvarni, notranje raznolik predmet raziskovanja, torej jezik v družbeni in sporazumevalni praksi oziroma v njegovi izkustveni rabi. Jezikovna dejavnost se kaže kot sorazmerna in spontana dogovorna dejavnost, ki temelji na določenih zakonitostih, ter kot stvarna dejavnost, v kateri posameznik uresničuje tako svojo individualnost in ustvarjalnost kot pripadnost družbeni in kulturni skupini. Drugačne oblike družbenih odnosov proizvajajo spremenjeno obnašanje

družbe in posameznika; sodobni posameznik se srečuje z novimi situacijami, ki zahtevajo njegovo prožnost v odzivanju nanje (razumevanje situacij in sporočil) ter sodelovanje v njih (proizvajanje dejavnosti in sporočil), tako da uspešno uresničuje svoje sporazumevalne cilje. Prav sporazumevalna pomnožitev in tehnološke spremembe so prinesle stopnjevano potrebo po večji dinamičnosti in variabilnosti tudi v jeziku. Jezik v sočasnosti je vpet v celovit in večobrazni kontekst družbene stvarnosti, obenem pa njegove sporazumevalne vloge postajajo bolj in bolj izrazite, značilne, tudi tipične in posebne pa še nadrobne ter predvsem učinkovite glede na sporazumevalni in družbeni tekoči položaj. Uporabnik jezika se ne ozira več toliko na jezikovno pravilnost in shematiziranost sporočil tradicionalnega tipa, temveč je njegovo jezikovno sporazumevanje zasnovano z vplivanjem dejavnikov družbene narave in z nastajanjem razlik ter raznorodnosti pojavov v jezikovni skupnosti ter v jeziku samem (Bosák, 1995). Vsakodnevno sporazumevanje posameznika poteka nekako med skrajnostjo govorne podobe strukturiranega, kodificiranega in normiranega standardnega jezika (pri nas imenovanega knjižni jezik; Toporišič, 2000, 2008) in med govorno podobo zemljepisnih in družbenih narečij (sociolektov; Unuk, 1997, 1997/98; Skubic, 2005), to je kot težnja po izravnavanju razlik med obojim ter lastnim neformalnim izražanjem v tekoči situaciji. V govornosti je videti jezikovno dinamiko kot funkcijsko in zgradbeno konkurenco jezikovnih sredstev. V sočasnosti je mogoče spremljati govornost kot povečano pojavnost tudi v stilni raznovrstnosti jezika (Unuk, 2012): izrazito bolj je prisotna v publicističnih in poljudnih besedilih vseh tipov ter tudi v strokovnih in uradovnih besedilih; pri vseh je opaznejša tudi v pisnem uresničevanju. Videti je pred drugačeno pojmovanje pisnosti; izrazito je širjenje govornosti v pisnost, pisnost pa s tem spreminja svoje meje.

Družbeno jezikoslovje (sociolingvistika) preučuje tako jezik kot družbo, in to v smislu raziskovanja odnosa jezik – družba ter jezika ločeno od družbenih pojavnosti, vendar pa v povezanosti obeh predmetov. Količinski oziroma tradicionalistični tip tako imenovane labovske zasnovanosti se posveča abstraktnemu jezikovnemu sistemu (njegovim prvinam in njihovi razvrstitvi) glede na enako pojmovani abstraktni družbeni sistem (družbene skupine, statične družbene kategorije, kot so starost, spol, narodna pripadnost ipd., vse v njihovi splošnosti), tako da so družbeni dejavniki določnica jezikovnih dejavnikov in so odraz družbenega stanja. Kakovostni ali interpretativni tip je raziskovalno usmerjen v interpretacijske procese komunikantov; podaja spoznanja, da jezikovne različice niso družbene različice in jezikovne različice ne proizvajajo družbenih različic, pač pa so jezikovni pojavi del družbenih procesov, tako da je káko uporabljeno jezikovno sredstvo družbeni pojav. Dinamično pristopanje kaže, da se šele v stvarnem sporazumevanju izrazi, kateri družbeni dejavniki so bistveni in aktualni (družbena distanca, družbena moč, enakovrednost partnerjev, družbeni nadzor, solidarnost, zaupanje itd.). Uporabljajo se smotrne razlage, to je spoznanja glede na namen in vlogo dejavnikov v sporazumevanju. Izhodišče raziskovanja je govoreči: kaj z

določenim jezikovnim sredstvom ali obliko uresničuje in katere sporazumevalne strategije pri tem uporablja (Gumperz, 1982; Coulmas, 2003).

Prestižna vloga standardnega jezika

Spremembe v družbeni podobi skupnosti v zadnjih dvajsetih letih imajo močan vpliv v jezikovni sferi kot količinske in kakovostne spremembe: jezik je bolj družbeno in sporazumevalno razčlenjen, posamezne jezikovne različice se hitro in močno razvijajo in medsebojno vplivajo, njihove prvine in oblike pa se prepletajo ter izmenjujejo, podobno kot se uveljavlja večfunkcijskost standardnega jezika v stilni in žanrski razvitosti glede na sočasne sporazumevalne danosti. Izobraževalni sistem, večanje skupnega učinkovanja medijev in množica pisnih besedil so pri posamezniku temeljito povečali vplivanje pisnih besedil in standardnega jezika, s tem tudi poznavanje ter obvladovanje standardnega jezika (Unuk, 2012). Izjemna je tudi rast dostopnosti in možnosti sporazumevanja; sporazumevalna gostota stikov, tipov in vsebin v zadnjih letih je presenetljivo velika. Zaradi družbenih migracij, spremenjene podobe podeželja, izrazitejša družbene koncentracije prebivalstva v mestih, vplivanja medijev in sporazumevalne prepletenosti posameznikov ter skupnosti se pojavljajo številne nove jezikovne različice – mestne govornice, polnarečja in nadnarečja ali mednarečja (interdialekti), druge različice pa se močno notranje razčlenjujejo ter interferirajo pod izrazitejšim vplivom standardnega jezika in mednarodnosti sporazumevanja ter kompleksne dejavnosti ljudi (družbena narečja ali sociolekti). Izstopajo večja mesta, ki so družbeno in sporazumevalno bolj pestra po dejavnostih in nosilcih, taka pa so tudi v jezikovni podobi; jezikovna raznolikost mest se pod vplivanjem sporazumevalnih in družbenih kategorij nevtralizira glede na regionalnost. Sporazumevalna dinamika vpliva na podobo standardnega jezika tako, da se spreminjajo meje govornosti in pisnosti v prid govornosti, povečuje se raba in nevtraliziranje (v osnovi govornih) nestandardiziranih poklicnih poimenovanj (profesionalizmov) in zaznamovanih govornih sredstev (slengizmov in pojavnosti pogovornosti). Sočasna sporazumevalna dinamika temelji na govornosti in ta spreminja tudi pojmovanje standardiziranosti jezika, ki je tradicionalno temeljilo na pisnosti sporazumevanja. V slovenščini in številnih drugih jezikih je za *standardni jezik* uveljavljeno poimenovanje *knjižni jezik*, torej s poudarjeno sestavino umetnostnega jezika oziroma književnosti še iz časa, ko je bilo oboje ista in prevladujoča pojavnost. Tako razumemo tudi prestižni položaj besedne umetnosti (književnosti/leposlovja): na filozofski fakulteti se preučuje z znanstvenimi merili, likovna in glasbena umetnost pa z merili umetnostne zgodovine in na pedagoški fakulteti kot didaktična študijska predmeta; podobno je tudi v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju.

Funkcijski pristop v jezikoslovju prinaša novo gledanje na jezikovno normo, torej družbeno, sporazumevalno in stilno variiranje norme: kot družbeno-sporazumevalna norma je ustrežnejša (od sistemsko naravnane jezikovne norme)

glede na stvarno in objektivno jezikovno podobo v jezikovni skupnosti, stilno raznovrstnost in stilno prepletanje brez ostro začrtanih meja v sporočanju, upošteva tudi spremenjen odnos skupnosti do posameznih različic v celovitosti slovenskega jezika, tako se posameznik lahko poistoveti s standardno normo glede na svojo generacijsko, regionalno in družbeno pripadnost, izraža pa tudi individualnost v sočasni izrazito raznovrstni in dinamični skupnosti. V jezikovni rabi so se spremenili tudi kriteriji razmejevanja posameznih jezikovnih in stilnih različic sporočanja (predvsem v delovanju konkurenčnosti jezikovnih sredstev), drugačno pa je tudi njihovo število in delovanje v smislu dopolnjevalne vloge različic jezika, saj prav te tvorijo dinamiko jezika, tudi standardnega. Jezikovna dinamika se v sočasnosti uresničuje zlasti s sociolekti. Ti so usmerjeni v govornost jezika in v odvisnost od tekočih posameznih sporazumevalnih situacij in dejavnosti, tako da se tvori poseben jezikovno-sporazumevalni sloj za doseganje učinkovitosti, raznolikosti in gospodarnosti (poenobesedenje, slengizmi in profesionalizmi, nadnarečnost, spontanost, svobodnost idr.). Sporazumevalni prostor je v sočasnosti tako izrazito razčlenjen, kot ni bil še nikoli – glede na vrste/tipe sporazumevanja, povezane z vrsto dejavnosti in pripadnosti (zasebno, javno, uradno, masovno; izobraževalno, gospodarsko, družbeno, politično, publicistično, interesno ipd.; družinsko, skupinsko, regionalno, priložnostno itd.; glede na sloj, izobrazbo, spol, nacionalnost itd.). Standardni jezik je v sočasni sporazumevalni praksi samo ena od jezikovnih različic v sporazumevalnem prostoru. Tako je treba raziskovati funkcijsko, pomensko in stilistično distribucijo jezikovnih različic ter številnost preoblikovanj (ne le opisovati njihovega jezikovnega sestava) ter pojavnost tega, kako vplivajo na variiranje standardnega jezika in njegovo dinamiko spreminjanja. S prestavljanjem prvin v lastni organiziranosti tako prožno izpolnjuje kontinuiteto jezikovnih navad in predvsem zagotavlja skupnosti najbolj učinkovito izražanje z jezikom. Norma in variantnost jezika sta sestavini dinamike jezika, standardni jezik pa ena izmed različic jezika; za jezikovno skupnost je najpomembnejša in z vidika tega najbolj prestižna, z vidika posameznika pa je tudi pomemben dejavnik njegove socializacije in kultiviranosti. A govori se tudi o nemoči knjižnega jezika (gl. Vidovič Muha, 2013b).

Področje delovanja jezikovne politike je normativno-kodifikacijska dejavnost in je del jezikovnega urejanja rabe jezika. Tu je najpomembnejše vprašanje, v kolikšni meri je jezik vsakodnevne sporazumevanja oddaljen od standardnega jezika. Slovenski standardni jezik v tem razmerju sproža še razmislek o razmerju govornost – pisnost: videti je, da je slovenski knjižni jezik bližje pisnosti, vendar pa se je razmerje močno spremenilo v zadnjih desetletjih z naraščajočim vplivanjem govornosti. Ob tem je pomembna še stopnja razvitosti standardnega jezika glede na druge različice jezika v sporazumevanju, torej gre za izrazitejši pomik sporazumevanja k drugim stikovnim različicam jezika v sočasnem sporazumevalnem prostoru.

Prestižna vloga slovenskega standardnega jezika (slovenskega knjižnega jezika) je rezultat odnosa uporabnikov jezika do te vloge: standardnemu jeziku se z vidika vrednotenja pripisuje posebno, to je prestižno mesto, kar pomeni, da so nestandardizirane oziroma neknjižne različice manj pomembne, obenem pa je izpostavljena pomembnost obvladovanja norme standardnega jezika. Za Slovence je slovenski jezik dejavnik istovetenja slovenstva; jezik je bistven za osnovanje pojmovanja narodnosti in nacionalnosti; smo t. i. jezikovni narod, na kar močno vpliva tudi sorazmerna jezikovna enovitost slovenske družbe z vidika narodnega (nacionalnega) jezika (Unuk, 1997). Tudi naša jezikovna praksa kaže na predstavnikiškost rabe standardnega jezika: v pogovoru v javnosti in uradnih situacijah, v družbeno prestižnejšem sporočanju pa tudi v pogovoru z neznanci in celo z otroki v formalnih ali polformalnih položajih. Naša predstava je, da se normativnost lahko krši (npr. v medijih, v umetnosti) le z vidika stilističnega poudarjanja ali izražanja pripadnosti krajevni, pokrajinski ali družbeni skupini, torej kot izjema. Sporazumevalna praksa je seveda lahko povsem drugačna.

Pojmovanje tradicionalne jezikovne kulture pri nas se pogosto omejuje na t. i. jezikovno pravilnost, to je usklajenost s standardno oziroma kodificirano normo – kot boljše/slabše poznavanje jezikovnih pravil in določil, zgradbenih vzorcev in modelov, nestandardne (to je neknjižne) različice se ocenjujejo kot odklon od knjižne, torej pisne norme, ki je merilo vrednotenja kultiviranosti jezika in obenem jezikovnega védenja o pisnih določilih. V resnici se jezikovna kultura nanaša na skladnost jezikovnih sredstev in stvarne sporazumevalne dejavnosti posameznika ter upoštevanje sporazumevalne in družbene raznolikosti v tekočih situacijah pa tudi poznavanje konverzacijskih in stilnih določil. Jezikovna kultura torej vsebuje: zmožnost izpolnjevanja funkcijske, stilne in sporazumevalne potrebe; pomen možnosti (kot konkurenca jezikovnih sredstev) in organiziranost, to je kot usklajenost z obstoječimi odnosi v celosti jezika; kulturno raven; ustvarjalnost v jeziku in z jezikom; individualnost uporabnika jezika. Za sočasnost je tipično relativiziranje pojma jezikovna norma: pod vplivom standardnega pisnega jezika se upošteva sporazumevalna in jezikovna norma, obenem pa spontana jezikovna raba sledi predvsem doseganju sporazumevalnega namena, tako da se konzervativnost jezikovne norme zanemarja in upošteva le v soglasju s sporazumevalno strategijo. V praksi se uveljavlja t. i. diskurzivna kompetenca kot jezikovno-sporazumevalna zmožnost, ki proizvaja zbir principov izbiranja in razumevanja referenčnih klicev v tekoči situaciji (Carston, 2000). Izpostavlja se sporazumevalna in pragmatična dimenzija jezikovne rabe, to je težnja po uspešnosti. Toda posledica relativiziranega vrednotenja jezikovne norme je tudi nezadovoljiva jezikovna zmožnost uporabnikov jezika, ki je pri mlajših generacijah bolj in bolj očitna.

Jezikovne različice

V postmodernej družbi je opazen premik v pojmovanju jezika: jezik ni namenjen rabi v zaprtem okolju, torej v družbeno in jezikovno enoviti skupnosti, ki predvsem vzdržuje jezikovno zmožnost, pač pa sledi pomembnim zunajjezikovnim spremembam in uporabi ter rabi jezika, ko je statična standardizirana različica manj pomembna od jezikovne različnosti, ta pa proizvaja nove in drugačne različice jezika – regionalne, družbene, etnične. Zaradi upoštevanja družbenih in sporazumevalnih razlogov razlikovalne razčlenjenosti v jeziku se različicam nestandardnega jezika dodaja pozitivni vrednostni odnos. Uporabnik jezika si sam izbira različice in med njimi lahko prehaja (angl. *code-switching*, Weinreich, 1968), ker je prav možnost izbiranja izrazit in značilen pojav sodobne družbe. Različice se razlikujejo glede na razdeljeno družbeno vrednotenje in glede na razlikovalno socialno-funkcijsko razvrstitev (Labov, 1972). Razčlenjenost slovenskega (vse)narodnega jezika kaže groba shema v prikazu 1, prikaz 2 pa podaja – v dvorazsežni upodobitvi – dinamično prepletenost snopov slovenskega jezika v regionalnem in družbenem sporazumevalnem prostoru: govorne in pisne pojavnosti specializiranih ter nespécializiranih jezikovnih različic in sporočanjskih stilov.

Jezikovne različice lahko razdelimo na: 1. *standardne različice*, ki so pisne in govorne ter pri nas izhajajo iz pisnosti: knjižna različica – knjižni zborni in knjižni pogovorni jezik (ob tem še ohlapno pojmovanje – splošni pogovorni jezik, ki po zgledu na češko jezikovno situacijo pri nas ni plod spontanega razvoja in se zato ni uveljavilo); 2. *nestandardne različice* (pri nas neknjižne): vsakdanje različice, ki so nekodificirane in regionalno ter družbeno izraziteje razčlenjene – substandardne različice in narečja, oboje v osnovi govorne.

I. STANDARDIZIRANE RAZLIČICE

Standardni jezik (knjižna različica)	}	Pisne različice Govorne različice
– knjižna zborna različica		
– knjižna pogovorna različica		

II. NESTANDARDIZIRANE RAZLIČICE (substandardne različice)

1. NAREČJA

A) OZEMELJSKA NAREČJA (teritorialni dialekti)

- a) **Zemljepisna narečja** (geografski dialekti)
  - narečja, govori
  - vmesni pojavi (prehodna narečja, prehodni govori idr.)
- b) **Nadnarečja, pokrajinska narečja** (interdialekti, regionalni dialekti)
  - vmesni pojavi
  - govori
- c) **Mestna narečja** (urbani dialekti)
  - generacijske različice
  - družbene različice
  - govori

B) DRUŽBENA NAREČJA (socialni dialekti/sociolekti)

- a) Sleng:
  - poklicni/strokovni sleng s profesionalizmi (tradicionalno žargon)
  - skupinski sleng s slengizmi (tradicionalno sleng)
- b) Različice neformaliziranih skupin
  - različice po izobrazbi
  - različice po družbenem sloju
  - različice po starosti
  - različice po spolu
  - različice po dejavnosti
  - različice po skupinskem interesu
  - različice obrobni skupin (najnižji sloji družbe, relativno izolirani)
- c) Narodnostne različice
  - manjšinske skupnosti
  - primarne manjšine oz. avtohtone skupnosti (italijanska skupnost, madžarska skupnost)
  - sekundarne skupnosti (migracije iz nekdanjih jugoslovanskih republik in drugih priseljencev)
  - romske skupnosti (evropske avtohtone skupnosti)

2. SPONTANE GOVORNE RAZLIČICE (situacijske variante)

- situacijske različice
- situacijski dialekti

V osnovi so vse govorne različice.

Standardni jezik

V predzgodovinski dobi so obstajale samo manjše rodovne skupnosti, novonastale skupnosti so se odseljevale na druga področja, tako se je tudi jezik drobil na jezike.

Sčasoma so se ustvarjale večje družbene celote in kasneje države, ki so jezike združevale in poenotile; latinščina je pokrivala polovico zahodnega dela rimskega cesarstva, v njegovi vzhodni polovici se je razširila grščina. Razpadu cesarstva je ponovno sledilo fevdalno in jezikovno drobljenje, iz narečij latinščine so nastali romanski jeziki, razdruževanje jezikov se je ustavilo z združevanjem fevdov v države. V novem veku so nastali vsenarodni pisni jeziki; osnova je bila največkrat narečje upravnega, gospodarskega, družbenega in političnega središča. Toda, standardni jezik ni enak narečju, iz katerega je nastal, pač pa je taka le osnova. V obdobju nastajanja ima učinek razmejevanja od drugih jezikovnih različic zaradi funkcijske prestižnosti, hkrati še učinek integriranja jezikovne skupnosti ter odmejevanja od drugih jezikovnih skupnosti. Skozi razvoj opravlja raznorodne in številne funkcijske dejavnosti, imenujemo ga *razviti standardni jezik* in govorimo o funkcijski razvitosti standardnega jezika. Njegova prestižnost se kaže v vrednostnem odnosu do njega, s prestižnimi nosilci in govornimi položaji rabe (pisatelji, igralci, napovedovalci v medijih, novinarji, učitelji, javne osebnosti idr.). A druge jezikovne različice so v sodobnosti bolj dinamične in bolj ustrezajo sočasnim dinamičnim ter ustvarjalnim zahtevam v sporazumevanju, standarni jezik izgublja svojo prestižno vlogo, vrednotenje njegove vloge je spremenjeno. (O vlogi standardnega jezika pri posamezniku gl. Skubic, 2001; o jezikovni krizi knjižnega jezika gl. Vidovič Muha, 2013a.)

Narečja (dialekti)

Razčlenjeni so na *zemljepisna narečja* (geografske dialekte ali teritorialne dialekte), *družbena narečja* (socialne dialekte oziroma sociolekte), *spontana govorna narečja* (situacijske dialekte) in *vmesne pojave* (interdialekte oziroma nadnarečja ali mednarečja ali pokrajinska narečja, mestne govorce). V slovenskem jezikoslovju se termin *dialekt* uporablja sinonimno z *narečje* za označevanje zemljepisnega narečja.

Družbena narečja predstavljajo navpično in družbeno razlikovalnost, *zemljepisna narečja* pa ravninsko in ozemeljsko razlikovalnost, a razločevanje je samo globalno, saj se oboja ločujejo tudi funkcijsko glede na stalno in stvarno sporazumevalno področje, kjer se prevladujoče uporablja določena različica. Posameznik si funkcionalno različico izbira sam glede na stvarno situacijo.

Sleng je nestandardizirana in v osnovi govorna jezikovna različica posameznih zaprtih sporazumevalnih skupin. Nosilce slenga povezuje ali poklicna/interesna dejavnost skupine (*poklicni sleng* s profesionalizmi) ali skupni interes skupine, ne glede na poklicno dejavnost (*skupinski sleng* s slengizmi). Skupine se razlikujejo glede na dejavnik, ki povezuje posameznike v skupino: spol, starost, družbeni sloj ipd., dejavnost ali skupni interes. Sleng je izraz pripadnosti skupini in integritete take skupine. Jezikovne značilnosti slenga so omejene izrazito na besedišče (Stramljič, 2007), ki se neprestano aktualizira in spreminja za besedno razločevanje vsebin, tako se uporabljajo napredna besedna in besedotvorna sredstva ne glede na standardno normo, da se nenehno tvorijo nova poimenovanja. Poudarjeni sta

ali ekspresivnost poimenovanj ali odnosnost do uveljavljene/nastajajoče (poklicne) terminologije. Pogostne so še sheme skladsenjskih tipov zgradbe in izpustnost vseh vrst zaradi delovanja gospodarnosti s težnjo po minimaliziranju sredstev v sporazumevanju.

Profesionalizmi (poklicna poimenovanja) imajo težnjo po terminološkosti z izstopajočimi lastnostmi: enoznačnost, objektivna in stvarna motivacija, uveljavitev in ustaljenost v sporazumevalni dejavnosti, ki je uradna, poluradna ali neuradna. Poimenujejo se predmeti, pojmi in dejavnost z istega področja poklicne dejavnosti, vendar je vidik poimenovalnosti nevtralne narave, torej neekspresivne. Poimenovanja nastajajo v novih ali nastajajočih poklicnih dejavnostih z namenom, da se ustalijo in si pridobijo časovno ter skupinsko stalnost rabe (gl. Humar, 2004). Profesionalizmi so pravzaprav nestandardizirani in nestabilizirani zbirali poklicnih poimenovanj, ki (še) nimajo terminološke stalnosti, saj je za spremenjeni način sporazumevanja v sodobni, naglo spreminjajoči se poklicni dejavnosti značilno hitro prenašanje in enoznačno formuliranje informacij; zahtevajo se gospodarnost, pojmovna razlikovalnost in enopomenskost izrazitve v jezikovni sferi. Prav profesionalizmi so besedišče, za katero sta v sočasnosti značilni najvišja stopnja dinamičnosti in ustvarjalnosti v jeziku. Izrazito se povečuje število profesionalizmov, obenem pa njihovo vstopanje v druge jezikovne različice – v standardni jezik pa tudi v publicistično, uradnovalno idr. sporočanje.

Slengizmi so predvsem poimenovanja v poluradnem in neuradnem sporazumevanju glede na skupno dejavnost ali interes skupine, vendar se ne nanašajo na poklicno dejavnost, ampak izražajo aktivnost govorečega in njegov osebni odnos do dejavnosti skupine ali same skupine. Zato so slengizmi zaznamovani z ekspresivnostjo, čutnostjo, ustvarjalnostjo in dinamično aktualnostjo tvorjenja poimenovanj. Značilna je časovna nestalnost in skupinska neustaljenost, ker družbeno-sporazumevalna skupina nosilcev ni formalizirana. Motivacija tvorjenja slengizmov je v zaznamovanem izražanju pripadnosti skupini. Izstopa sleng mladih, to je predvsem šolarjev in študentov. Videti je, kot da gre za povsem nov, drugačen *kod* oziroma jezik: v njem se poleg posebnega besedišča, ki je pogosto večjezično, uresničuje še drugačnost na izrazijski in oblikovni ravni; opušča se standardizirana raba ločil in druga pisna ustaljenost, ker je tovrstno sporazumevanje v resnici govorno tudi, ko je uresničevano pisno (družabna omrežja, forumi, SMS-besedila, deloma blogi in kot interference v oglaševanju). Značilna je večpredstavnost s slikovnimi in grafostilističnimi prvini (emotikoni): tipične so akronimske, zlogovnostne in kompleksne krajšave, logogrami in zlaganke ter reduciranje izraznih sredstev na vseh nivojih (izpustnost) (Aitchison in Lewis, 2003; Crystal, 2006). V ospredju sporazumevanja so: težnja po sporazumevalnem stiku, ekspresivnost v celosti izražanja in avtoreferenčnost (čustvenost, čutnost, vrednotenje povedanega in odnosa s prejemnikom sporočila). Identiteta sporočevalca se kaže z jezikom (Stabej, 2006).

V slovenskem jezikoslovju je uveljavljeno razlikovanje med slengom in žargonom (Toporišič, 2000, 2008; Humar, 2001), vendar pri uporabnikih jezika sproža nejasno razlikovanje med pojavoma, ker jezikoslovna opredelitev ni vedno natančna in ker je v neslovenskem prostoru razlikovanje sleng in žargon obravnavano drugače.² Omenja se tudi *argo*, a jezikovne različice, ki bi v sočasnosti ustrezala opredelitvi argoja (sociolekt mejnih družbenih skupin), v resnici ne najdemo in pojavnost tako lahko uvrstimo v sleng, to je poklicni ali skupinski sleng, tradicionalni argo (tipa govornica rokovnjačev) pa k zgodovinskim posebnostim v času, ko je obstajal samo sleng rokovnjačev, sleng drugih družbenih skupin pa se sploh še ni pojavil, ker so obstajala samo zemljepisna narečja; v mestih se je v javnem prostoru govorilo pretežno nemško (ali italijansko ali madžarsko), mestna govornica se je šele oblikovala (Ljubljana).

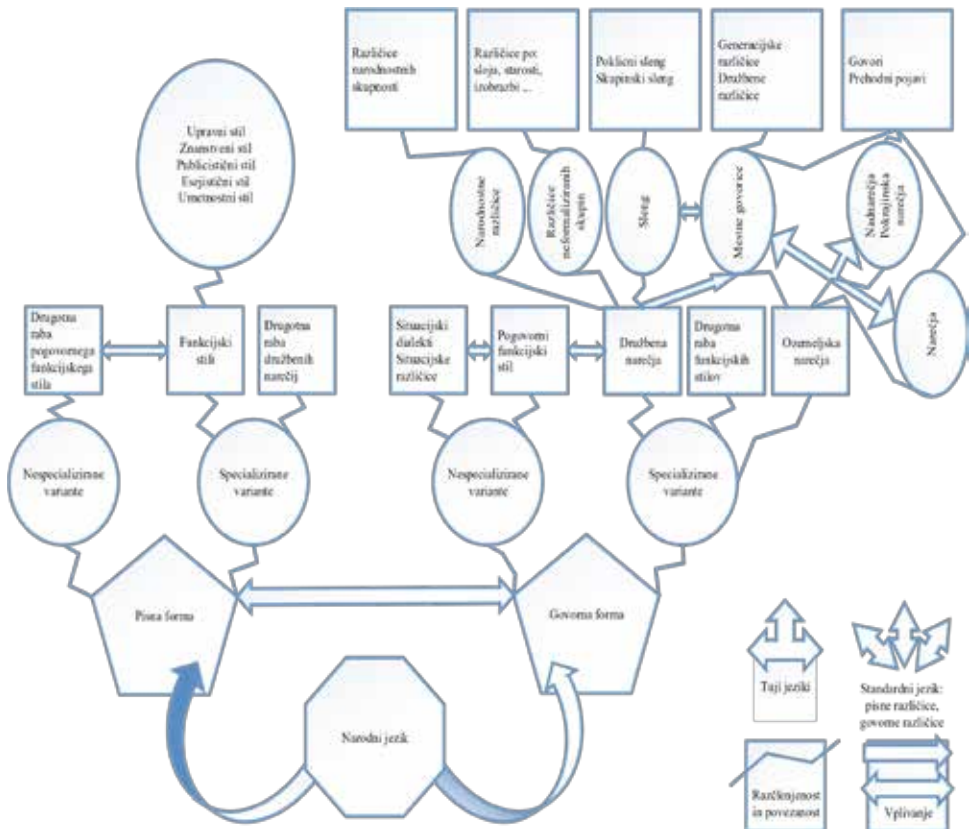
Tako imenovana tradicionalna *zemljepisna narečja* so najstarejša in najbolj razširjena različica jezika. So relativno samostojna in služijo rabi v istih sporazumevalnih situacijah in sferah, vendar se njihova vloga rabe izrazito oži; sočasna jezikovna podoba slovenskega jezikovnega prostora kaže, da zemljepisna narečja izgubljajo svojo družbeno osnovo (Unuk, 1997; Skubic, 2003, 2005; prim. Warchala, 2006), ohranjajo se v svoji temeljnosti pri najstarejših generacijah, pri drugih pa tako, da služijo vsakodnevemu sporazumevanju v narečnem prostoru glede na določene vsebine ali kot znamenje pripadnosti določenemu kraju ali kot izraz solidarnosti do članov skupnosti ali sorodnikov. V sodobnosti je vplivanje standardnega jezika na zemljepisna narečja prevladujoče. Tudi v slovenskem sporazumevalnem prostoru se zemljepisna narečja pojavljajo v leposlovju, filmu, gledališču, popularni glasbi in kulturi, sporadično še v medijih in oglasih (kot *dialektizmi* oziroma narečni izrazi ali kot pasusi v besedilih). Gre za način, kako se približati naslovniku in ne za širjenje sporazumevalnega prostora rabe zemljepisnega narečja ali ohranjanje tega.

Nadnarečja ali *pokrajinska narečja* predstavljajo sočasno razvojno stopnjo tradicionalnih zemljepisnih narečij, ki zaradi spremenjenih načinov življenja in drugačne narave sporazumevanja postopno izgubljajo svoje razlikovalne jezikovne značilnosti v samem narečnem sporazumevalnem prostoru, ostajajo pa skupne jezikovne značilnosti bolj obširnih področij in pokrajin, ki se pri nas deloma pokrivajo z narečnimi skupinami. Vzajemno se zblížujejo v nadnarečnem stiku (Havránek, 1934). Nadnarečnost se ne uresničuje v celoti, največ je v glasoslovju in oblikoslovju, ki sta trdna strukturiranost v jeziku (Weinreich, 1968).

Mestne govornice (urbani dialekti) pri nas nastajajo v večjih mestih (Unuk, 1997; Toporišič, 2000; Stabej, 2006). Notranje niso strukturno enovite, močno so generacijsko in sorazmerno družbeno razčlenjene, vplivanje zemljepisnih narečij se pri mlajših generacijah kaže kot interference. Na razvoj mestnih govornic močno vpliva tudi stopnja urbane razvitosti okolja: mogoče je reči, da sodobni urbani način življenja vpliva na sporazumevalni prostor v mestih tako, da nevtralizira razlike po zemljepisni pripadnosti komunikantov, izrazito pa se povečujejo jezikovne razlike

glede na družbeno, kulturno in sporazumevalno raznolikost nosilcev ter njihovo dejavnost. Podobno kot pri zemljepisnih narečjih je tudi v mestnih govorinah mogoče zaslediti pojavnost jezikovne pripadnosti kot znamenja ozemelske pripadnosti: posameznik se istoveti z jezikovno različico kot znamenjem svoje skupinske tekoče družbene in kulturne pripadnosti.

Razčlenjenost narodnega jezika: snopi slovenskega jezika

Pogovornost (kolokvialnost)

Sočasnost sporazumevalnega prostora določajo globalizacijsko učinkovanje, medkultura prepletenost in predrugačenost družbene zgradbe. Vse se kaže tudi kot spremenjena jezikovna sfera: izraziti sta spontanost in gospodarnost, pluralnost v vrednotenju in relativiziranje pojmovanja govornost – pisnost ter zavedanja normativnosti. Spremembe so najbolj opazne v besedišču, ki je v sočasnem sporazumevanju v središču: dinamičnost kot naraščajoča številčnost, zvečana pogostnost in raznovrstnost profesionalizmov, slengizmov in internacionalizmov (globalizmov), poenobesedenja in preoblikovanja skladijske zgradbe – izpustnost in izpusti, deiktičnost, ekspresivnost in situacijska vpetost, ponovitve vseh vrst itd.

Ugotoviti je mogoče, da je zavedanje jezikovne, sporazumevalne in družbene normativnosti v vsakdanjih spontanah situacijah najšibkejše, na kar močno vplivata zasebnost in dvogovornost (Kranjc, 1996/97) kot korelacija z zavedanjem svobodnosti, na drugi strani pa obstaja višja stopnja sporazumevalne naslovnosti, ko pri uporabnikih jezika vrednotenje posamezne jezikovne različice to postavlja više ali niže, tako da so prvine pogovornosti pogostnejše v različicah, ovrednotenih kot nižje (Slančová, 1994). Jezikovna sredstva so po vsebini zreducirana in ponavljalna, skladiščno-pomenske oblike shematizirane, pomen se pogosto išče samo v situacijskem kontekstu (prim. Smolej, 2006). V ospredju sporazumevanja je namen, ki mu sledi razumevanje informacije pri sporazumevalnem partnerju.

Pogovornost je mogoče videti kot jezikovni in kulturni pojav, je posploševanje predstavnosti in oblikovanja. Posameznik v sočasnosti je vključen v izredno raznorodno in pogostno sporazumevalno dejavnost, lahko vstopa tudi v javni sporazumevalni prostor, tako da je meja zasebno – javno relativizirana, tehnološka podprtost mu omogoča dostop do skoraj neomejenega števila sporočil oziroma besedil in hkrati neposredno in posredno sporazumevanje skoraj vedno, povsod in z vsakomer (splet, telefon, večpredstavnostni mediji). Družbeni kulturni koncept se je spremenil v kulturni pojav kulture množic: spremenil se je tudi medijski diskurz in pogovornost je postala množična. Mediji (enosmerni mediji – tiskani mediji, televizija, radio; večsmerni mediji – splet, avdiovizualni mediji, večpredstavnostni sodobni mediji; prim. Stabej, 2008; Tivadar, 2004, 2006, 2008) ne opravljajo več samo vloge množičnega obveščanja (informiranja), temveč izražajo še okrepljen stik s prejemniki, pri tem pa vnašajo prvine vsakdanjosti prek pogovornosti v medijski diskurz (sporazumevalne igre, pogovorna sredstva in govorne figure, tudi vulganziranje in sovražni govor, oglasi, pogovorne oddaje; avtoreferenčna besedila – blogi, forumi in večpredstavnostna sporočila). Mediji s tem niso več primarno publicistični, ampak ustvarjajo podobo medijske množične kulture z videzom vsakdanjosti. Govorimo o hibridizaciji besedil v praksi množičnega sporočanja; združujejo se obveščanje in zabava, oglaševanje ter odnosi z javnostmi (Poler Kovačič in Erjavec, 2010). Na prvine pogovornosti v medijih – svobodnost, spontanost, nepredvidljivost ali klišejskost, improviziranost idr. – vplivajo sodobne sporazumevalne možnosti in avdiovizualna dejavnost. Mediji postajajo prostor popularne kulture in trženja, oboje pa vključuje pogovornost kot jezikovni stik s prejemniki. Pogovornost se okrepljeno širi tudi v javno sporočanje: najopazneje v publicistični in govorniški polemično naravnani sporočanski stil.

Digitalne tehnologije oziroma informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT)

IKT ustvarjajo interaktivni sporazumevalni prostor stalnega, nenehno aktivnega in vseprisotnega odzivanja sodobnih posameznikov. Zabrisuje se meja zasebno – nezasebno oziroma javno ali družbeno dogajanje. Prevladujoča kultura se podaja

v tradicionalnih medijih, poleg njih se širi mreža povezanih posameznikov z: zasebnim dogajanjem, družabnim dogajanjem, družbenim dogajanjem; blogi, tviti, družbenimi omrežji, klepetalnicami; ekskluzivnimi temami, avtoreferenčnimi vsebinami, konfliktnimi družbenimi temami, oglaševanjem, zabavo idr. Nenehna prostorska in družbena migracija posameznikov in drugačne oblike povezovanja skupnosti, ko se posamezniki povezujejo nestalno in dinamično, proizvajajo spremenjene oblike in načine sporazumevanja. IKT vplivajo na spreminjanje naše besedilnosti, tako da se besedni tok tradicionalnih natisnjenih/napisanih zaključenih besedil zamenjuje z besedili, v katerih se vsebina spreminja, tj. nadaljuje, dodaja, premešča, spreminja in povezuje z drugimi besedili. Namesto zaključenih poročevalnih besedil imamo interaktivna sporočila, taka besedila pa so bližje govornim sporočilom. Pospeseno se spreminjajo: pisnost, bralnost, pridobivanje znanja in interpretiranje sporočil.

V grobem lahko ovrednotimo govorce slovenskega jezika kot delitev na starejšo generacijo z rabo (zlasti pisnega) standardnega jezika in mlajšo generacijo z rabo (zlasti govornega) nestandardnega jezika. V svobodnejšem sporazumevanju mladih ljudi ugotavljamo nekodificirani jezik, pri katerem eksplicitne norme, kot jo poznamo pri standardnem jeziku, ni, namesto nje se pojavlja implicitna norma rabe, določena s starostjo, odnosom med tvorcem in prejemnikom, stilom sporočanja, obliko (forum, čet, blog, SMS-besedilo, zasebno/družabno elektronsko sporočilo, družbeno omrežje kot medij ipd.), psihološkimi značilnostmi posameznika (tudi izzivalnost, žaljivost, sovražnost, vulgarnost). Zanimivo je, da implicitna normiranost proizvaja za določen čas aktualne vzorce, klišeje, šablone in stereotipe, saj tako povezuje družbene člane, sporazumevanju pa daje videz vsakdanjega dogajanja. Vendar, izstopata ustvarjalnost in individualnost, ker vplivata na privlačnost sporazumevanja. Ker mlade ljudi privlačita mobilnost in večpredstavnost sporazumevanja, v sporočila vnašajo hibridiziranje pisnega koda s pojavi govornosti pa tudi emotikone in piktograme ter grafičnost: poudarjena je težnja po potencialnosti sporočila, tako da je videti težnjo po stiku ali igri ali ustvarjalnosti samega tvorjenja. Besedila so namenjena istočasnemu sporazumevanju, tj. dialoškemu sporazumevanju, ki je v osnovi govorno, zato sta v sociolektu opazni neslovničnost in nepravopisnost. Ta posebni kod v tehnoloških medijih lahko umestimo med pojave sodobne popularne kulture. Jezikovna kultura ga vrednoti z merili standardnega jezika, kar povzroča stanje napetega (tudi medgeneracijskega) odnosa. K temu je treba dodati še večjezično podobo sodobne družbe; v globalizirani podobi sodobnega sveta ni več izrazito jezikovno in kulturno enovitih skupnosti, zamenjujejo jih večjezične in večkulturne skupnosti in globalizirano sporazumevanje posameznikov ter skupin. Družba je v sodobnosti v stanju preurejanja, tudi jezikovnih in sporazumevalnih navad, vzorcev in odnosov. Tako imenovani razviti standardni jezik v tem obdobju deluje združevalno kot nevtralizator kulturne, večjezikovne, družbene razčlenjenosti skupnosti, ker je večfunkcijski, notranje razčlenjen, povsem strukturiran in formaliziran. Na drugi

strani prevladujejo substandardne različice, predvsem družbena narečja in mestne govornice; so znamenje skupinske pripadnosti posameznikov družbeni in kulturni skupini. Svoje dodajata tudi kolikost in drugačna kvaliteta prepletanja podatkov v sporočanju.

Zaključek

Uporabna plat jezika je v načinu družbenega organiziranja, oblikovanju abstraktnega in drugega mišljenja (v izobraževanju, znanosti, tehnologiji, družbenosti, umetnosti idr.) ter načinu organiziranja podatkov. Jezika se učimo vse življenje: na nižji ravni gradnike in avtomatizirane jezikovne vzorce, na višji ravni še kompleksnejše vzorce ter načine jezikovnega organiziranja. Usmerjeno učenje jezika ni samo pri jezikovnih predmetih, temveč si jezikovno znanje permanentno pridobivamo v celotnem izobraževalnem procesu, ker pa poteka v učnem jeziku, ki je redundantni pojav, je to nezavedno. Pomembnost vloge učnega jezika se kaže prav v tem, da je način pridobivanja in oblikovanja znanja, jezik je namreč znanje o preteklem in sočasnem svetu; v njem se oblikuje, shranjuje, posreduje in pridobiva.

V sodobnem sporazumevalnem prostoru je jezik le eden od načinov prenašanja informacij. Zaznamujejo ga dinamika vizualiziranja, izpostavljenost ikonskosti in prepletanje informacij skozi večpredstavnost. Jezikovna dinamika jezika v sočasnosti je izjemna. Uporabnik jezika se ne ozira več toliko na jezikovno pravilnost in shematiziranost sporočil tradicionalnega tipa, temveč je njegovo jezikovno sporazumevanje zasnovano z vplivanjem družbenih dejavnikov, razlik in raznorodnosti pojavov v jezikovni skupnosti ter v jeziku samem. Vsakodnevno sporazumevanje posameznika poteka nekako med skrajnostjo govorne podobe strukturiranega, kodificiranega in normiranega standardnega (knjižnega) jezika in govorno podobo zemljepisnih in družbenih narečij (sociolektov) kot težnja po izravnavanju razlik med obojim ter lastnim neformalnim izražanjem. Norma in variantnost jezika sta sestavini dinamike jezika, standardni jezik pa ena izmed različic jezika; za jezikovno skupnost je najpomembnejša in z vidika tega najbolj prestižna, z vidika posameznika pa je tudi pomemben dejavnik njegove socializacije in kultiviranosti. Razčlenjenost slovenskega (vse)narodnega jezika se udejanja kot dinamična prepletenost jezikovnih snopov v regionalnem in družbenem sporazumevalnem prostoru: govorne in pisne pojavnosti specializiranih ter nespecializiranih jezikovnih različic in sporočanje stilov. Spremembe v jezikovni sferi se izrazito kažejo v spontanosti in gospodarnosti, pluralnosti vrednotenja in relativiziranju pojmovanja govornost – pisnost ter zavedanju normativnosti. Okrepljeno se v javno sporočanje širi pogovornost, najopazneje v publicistični in govorniški, polemično naravnani, sporočanje stil. Z vplivanjem digitalne tehnologije se očitno spreminjajo pisnost, bralnost, pridobivanje znanja in interpretiranje sporočil. Namesto zaključenih poročevalnih besedil imamo

interaktivna sporočila, taka besedila pa so bližje govornim sporočilom. Družba je v sodobnosti v stanju preurejanja, tudi jezikovnih in sporazumevalnih navad, vzorcev in odnosov.

Drago Unuk

The Slovene Language in the Contemporary Communicative Arena

The useful aspect of language can be found in its application to social organization, its capacity to create abstract and other types of thinking (in education, science, technology, society, art, etc.), and also in its data-organizing properties. We learn language throughout our lives—on the foundation level, the basic building blocks and automatic linguistic patterns, and on a higher level more complex patterns and forms of language organization. Targeted language learning does not only happen in the language classroom, but continues throughout the educational process, which naturally takes place in the language of instruction and remains largely subconscious. The importance of the role of the language of instruction is reflected precisely in the fact that language is the medium through which knowledge is shaped and validated; language comprises the knowledge of the world both past and present; language also creates, stores, transmits and receives knowledge.

Synchronous linguistic production is exceptionally dynamic. [In the contemporary communicative arena, language is only one of multiple ways of transmitting information.] It is characterized by exposure to dynamic iconographic visualization and the interconnection of information through multimedia. The language user focuses not so much on linguistic correctness and established language schematics but more on socially-influenced linguistic communication, together with the distinctive features of the particular linguistic community and of the language itself. Individual daily communication takes place somewhere between the extremes of, first, the spoken variety of structured, codified and standardized literary language (standard language), and second, the spoken variety involving geographical dialects and sociolects; thus, communication tends to seek a balance among these two variants and one's own non-formal expression. The main components of linguistic dynamics are standardized language and language variants; standard language is only one possible language variant. Thus, the standard variant is both dominant and the most prestigious; moreover, from the individual perspective, it also comprises an important factor in socialization and acculturation.

The salient segmentation of the national language (Slovene) emerges as a dynamic intermixture of language clusters in regional and social communication arenas, and as the oral and written expression of specialized and non-specialized language variants and communicative styles. The relevant linguistic changes can be distinctly recognized by their spontaneity and economy, multiple evaluative criteria and the

relativization of the understanding of the oral-written distinction, plus the awareness of normativity. Public communication is becoming dominated by spoken variants, most notably in the styles of journalism and public oratory, both of which are oriented towards the polemical. Digital technology has clearly exerted an impact on people's literacy, receptive reading, knowledge acquisition and interpretation of texts. Instead of categorical reporting, we get interactive messages, which are closer to spoken language. Social change, communicative multiplicity and technological innovation have all created a greater need for increased dynamism and variation in language but also with language. Synchronous communication is based on spoken language, which alters the concept of language standardization and is usually based on the written form. The static, standardized version is losing importance, while social and communicative dynamics create various new language variants; these new versions have major internal subdivisions based on pronounced interference from standard language (geographical dialects), and from the forces of globalization and the complex transactions of language users (social dialects). The colloquial variant of language is visibly expanding into the public sphere. The result is a marked increase in the number of professional designations, which are the most dynamic part of our vocabulary, but also in their presence in other language varieties and communicative styles. Individuals use language to showcase both individuality and creativity, as well as their inclusion in social and cultural groups in the contemporary communications arena. The importance of language in the education process can be shown in the fact that it is evidently a means of receiving and shaping knowledge. Our contemporary society is currently undergoing a transition stage, one that includes language, communication habits and patterns, as well as relationships.

LITERATURA

- Aitchison, J. in Lewis, D. M. (2003). *New Media Language*. London: Rutledge.
- Bosák, J. (1995). Teórijia spisovnej slovenčiny a aktuálny slovenský kontext. V *Spisovná slovenčina a jazykova kultúra* (str. 22–30). Bratislava: Veda.
- Carston, R. (2000). The relationship between generative grammar and (relevance-theoretic) Pragmatics. *Language & Communication*, 20 (4), 87–103.
- Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. Cambridge, New York.
- Cvetek, J. (2012). *Žargon igralcev pokra*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Coulmas, F. (2003). *Sociolinguistics. The Handbook of Linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Gumperz, J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Havránek, B. (1934). Nářečí česká. V *Československá vlastivěda 3, Jazyk*. 84–218.
- Humar, M. (2001). Tipologija žargonskega izrazja v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Filologija*, 36 (37), 209–219.

- Humar, M. (2004). Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije. V *Terminologija v času globalizacije* (str. 17–31). Ljubljana: ZRC SAZU.
- Kranjc, S. (1996/97). Govorjeni diskurz. *JiS*, 42 (7), 307–320.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistics patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Orožen, M. (2003). Razvoj slovenske jezikoslovne misli. *Zora* 26. Maribor: FF.
- Poler Kovačič, M. in Erjavec, K. (2010). Production Process of Unlabeled Advertorials in the Slovenian Press. *Communications*, 35 (4), 375–395.
- Skubic, A. E. (2001). Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. V *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ljubljana: FF.
- Skubic, A. E. (2003). Sociolekti od izraza do pomena. V *Aktualizacija jezikovne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne različnosti*. Ljubljana: FF.
- Skubic, A. E. (2005). *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Slančová, D. in Sokolová, M. (1994). Variety hovorenej podoby slovenčiny. V *SAS* 23. Bratislava: Stimul.
- Smolej, M. (2006). Nekaterne skladenjske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane. V *42. seminar SSJLK* (str. 22–34). Ljubljana: FF.
- Stabej, M. (2006). Jezikovna opremljenost mesta in meščanov. V *42. seminar SSJLK* (str. 11–21). Ljubljana: FF.
- Stabej, M. (2008). Človek človeku jezik. V *44. seminar SSJLK* (str. 9–14). Ljubljana: FF.
- Stramljič Breznik, I. (2007). Slovenska slengovska frazeologija danes. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies*, 6, 183–193.
- Tivadar, H. (2004). Podoba in funkcija govorenega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti. *Obdobja* 22 (str. 437–452). Ljubljana: FF.
- Tivadar, H. (2006). Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje. *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanchých jazyků* (str. 209–226). Filozofska fakulteta Karlove univerze.
- Tivadar, H. (2008). Pravorečje, knjižni jezik in mediji. V *44. seminar SSJLK* (str. 24–35). Ljubljana: FF.
- Toporišič, J. (2000). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, J. (2008). *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Unuk, D. (1997). *Osnove sociolingvistike*. Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.
- Unuk, D. (1997/98). Dialektologija kot jezikoslovna disciplina. *JiS*, 43 (7–8), 307–314.
- Unuk, D. (2012). Učinkovanje govornih lastnosti in značilnosti v sporazumevanju. V *Večno mladi Htinj*. *Zora* 83 (str. 105–118). Maribor: FF.
- Vidovič Muha, A. (2013a). Kriza družbene funkcije knjižnega jezika. *Obdobja* 32 (str. 481–490). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Vidovič Muha, A. (2013b). *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Weinreich, U. (1968). *Languages in Contact: Findings and problems*. The Hague: Mouton.

Warchala, J. (2006). Širjenje pogovornega jezika in umikanje narečja kot značilna težnja sodobne poljščine. *JiS*, 51 (3–4), 123–139.

(Končne opombe)

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J6-2238 z naslovom *Slovenski jezik v stiku evropskega, podonavskega in alpskega prostora*.

² Podroben prikaz težavnosti pojmovnega in terminološkega opredeljevanja slenga, žargona in argoja v slovenskem in mednarodnem jezikoslovnem obravnavanju podaja Jure Cvetko (Cvetko, 2012; mentor: D. Unuk).